

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՈՒ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՊԸ ԻՐԱՎԱԳԻՏԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ԵՎ ԷՌՈՒԹՅԱՆ ՃԱՆԱԶՈՂՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴՐՈՒՄ

Ամալյա Հարությունյան

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ
ՀՀ, Երևան, Արամի 44

Էլ. հասցե՝ amalia77harutunyan@yahoo.com

Հոդվածը ներկայացվել է 30.11.2021, գրախոսվել է 03.12.2021, ընդունվել է տպագրության 05.07.2022
DOI: 10.53548/0320-8117-2022.2-76

Ներածություն

Առարկայի և մեթոդի անքակտելիությունն ակնհայտ է: Մեթոդների որոնումը բխում է առարկայի գաղափարից (օրինակ՝ իրավունքի գաղափարից), իսկ հենց գաղափարն անհնար է արտահայտել առանց համապատասխան մեթոդների: Միտքը միանգամայն պարզ է: Սակայն այդպիսի տրամաբանական կառուցվածքը քիչ տեղեկություն է հաղորդում առարկայի ու մեթոդի կապի բնույթի մասին և թույլ չի տալիս պատասխանել այն հարցերին, թե արդյո՞ք համապարփակ է առարկայի ու մեթոդի կապը: Դրա համար անհրաժեշտ է նախապես պարզաբանել մի քանի հանգամանք:

Առարկայի և մեթոդաբանության կապը

Առաջին՝ առարկայի և մեթոդի կապի բնույթը կախված չէ նրանից, թե ինչ տեսության հետ գործ ունենք: Յուրաքանչյուր գիտական տեսություն (կամ գիտական նմուշի նմանությամբ կառուցվածքավորված տեսություն) վերաբերում է իրականությանը, կապված է օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող առարկային, բխում է նրանից: Այդ պատճառով գիտության բնագավառում մեթոդի համեմատությամբ առարկան, անշուշտ, ունի առաջնային նշանակություն: Գիտությունը միշտ առարկայական է, իսկ առարկան հանդես է գալիս որպես ճանաչողական խնդիր:

Հարցն այլ կերպ պետք է դրվի որպես մեթոդի տեսություն դիտարկվող մեթոդաբանության պարագայում: Մեթոդաբանությունը կապված է ճանաչողական գործընթացի ռեֆլեքսացման, իր առարկայի վրա կենտրոնացած մտածողության մեխանիզմների բացահայտման և վերլուծության հետ¹: Մեթոդաբանությունը զբաղվում է ճանաչողության կազմակերպման ձևերի դիտարկմամբ և առարկայի մասին գաղափարի բովանդակության հետ այդ ձևերի կապի որոշ-

---

¹ Тихомиров 2015, 76-77.

մամբ: Մեթոդաբանական մտածողությունը ոչ թե առարկայական, այլ կառուցվածքաձևավորող մտածողություն է: Մեթոդաբանական մտածողության գործողության օրինակ կարող է ծառայել հարակից գիտությունների կապին առաջադրվող պահանջներից մեկի բացատրությունը. որևէ իրավաբանական տեսության շրջանակում մեկ այլ իրավաբանական տեսության գիտելիքների օգտագործման համար անհրաժեշտ է այդ գիտելիքներն ազատել նախկին գաղափարային ենթատեքստից, դրանք դուրս բերել նոր գաղափարային դաշտ, նոր հասկացության տեսանկյունից իմաստավորել և սահմանել որպես նրա իմաստային բաղադրիչներ, իսկ այնուհետև ներառել նոր տեսության հասկացությունների համակարգում: Թվում է՝ նշված պահանջը բավական պարզ է ու բնական: Սակայն միանգամայն վերահսկելի գործընթացի միջոցով այդ պահանջին կարելի է հետևել միայն էական կամ լիովին ձևայնացված մի շարք տեսությունների պարագայում: Բովանդակային տեսություններում, որոնց թվին են դասվում նաև սոցիալական տեսությունները, հիմնականում դժվար է լինում հետևել նկարագրված մեխանիզմի գործողությանը:

Այլ կերպ ասած՝ մեթոդաբանական մտածողությունը գոյություն ունի «զտված» ճանաչողական գործընթացների շնորհիվ և դրանք արտահայտում է բովանդակային, առարկայական մտածողությունից տարբերվող իր տրամաբանության համաձայն: Անշուշտ, նման պարագայում ստիպված ենք փաստել առարկայի համեմատությամբ մեթոդի առաջնային նշանակության մասին: Այս դեպքում մեթոդը դառնում է պատրաստի ձև նոր բովանդակության համար: Հենց այդ պատճառով մեթոդաբանության համար չափազանց կարևոր է կարողանալ պատրաստի ձևերը ճշգրտման միջոցով համապատասխանեցնել կոնկրետ ճանաչողական գործընթացին: Պահանջը ևս դյուրըմբռնելի է: Սակայն այն կապված է ճշգրտման որոշակի ալգորիթմների գոյության հետ:

Երկրորդ՝ փիլիսոփայության համար առարկայի կամ մեթոդի առաջնային դերի մասին հարցն էական է, քանի որ նրա առարկան գոյություն ունի մինչև նրա մասին խորհելը (սակայն գոյություն ունի ընդհանրապես, ոչ առանձնահատուկ ձևով) և դրսևորվում է խորհրդածության ձևով: Եթե գիտության համար մեթոդաբանության մասին հարցն իր էությամբ որոշակի առարկային համապատասխան այս կամ այն մեթոդների կիրառման ռացիոնալ հիմքերի մասին հարց է, ապա փիլիսոփայությունը, ինչպես պարզեցինք, ամբողջությամբ հանդես է գալիս որպես մեթոդաբանություն: Այս հատկության առումով այն նույնական է ռացիոնալ մտքի էության հետ:

Ընդհանուր առմամբ, ճանաչողությունը, առավել ևս տեսական ճանաչողությունը ոչ թե առարկայի պարզ արտացոլում է, այլ կառուցում է այն²:

Գիտությունն օբյեկտի «հետևից է գնում», այլ ոչ թե արարում է այն, ապա այն միշտ գործ ունի միայն որպես օբյեկտի մի մաս հանդես եկող առարկայի հետ,

² Գևորգյան, Բաղդասարյան 2015, 76-78:

ինչպես նաև որպես իրականության մի մաս հանդես եկող առարկայի հետ: Տվյալ մասի (հատվածի) էությունը բացահայտվում է օրինաչափությունը և նրա գոյության անհրաժեշտությունը պարզելու միջոցով: Ուստի կամայական գիտական տեսությունը վաղ թե ուշ սկսում է հետաքրքրվել այլ առարկաների հետ սեփական առարկայի կապակցվածությամբ, ավելի լայն իմաստային համատեքստում իր առարկայի ներառվածությամբ: Այդ ամենը հանգեցնում է համագիտական մեթոդների մշակման անհրաժեշտությանը:

Փիլիսոփայությունը, անշուշտ, կապված է այս կամ այն առարկայի հետ, սակայն պայմանավորված չէ նրանով³: Այն ներառում է առարկան՝ այլ առարկաների հետ իր օրգանական կապակցվածությամբ հանդերձ: Փիլիսոփայական խորհրդածության համար առարկան ներկայանում է ոչ թե որպես իրականության մի մաս, այլ որպես նրա խտացում, «մարմնացում», կենտրոնակետ, իր բովանդակային կոնկրետությամբ հանդերձ ներկայացված՝ ընդհանուր վերցված իրականություն: Աշխարհը ներկայացնելով նրա էությամբ՝ փիլիսոփայությունը դառնում է սեփական սահմանումների աղբյուր, ուստի նա այս կամ այն կերպ ձևավորում է այն: Առարկայի փիլիսոփայական իմաստավորումը միշտ սկզբունքորեն բաց է լինում ցանկացած բովանդակության հանդեպ:

Սակայն քանի որ իրավունքի փիլիսոփայությունը⁴ այստեղ դիտարկում ենք ոչ որպես սոցիալական փիլիսոփայության բաղկացուցիչ, թեև օրգանական մաս, ապա առարկայի նկատմամբ փիլիսոփայության վերաբերմունքն ակնհայտորեն պետք է տարբերվի իրավունքի փիլիսոփայության վերաբերմունքից: Եթե, ինչպես արդեն նշեցինք, փիլիսոփայությունն անառարկայական է այն իմաստով, որ նրա համար առարկա կարող է դառնալ ամեն ինչ, ինչպես նաև այն իմաստով, որ առարկան չի որոշում նրա իմաստավորման մեթոդը, ապա իրավունքի փիլիսոփայությունն ունի իր առարկան, և այդ առարկայի դերում հանդես են գալիս իրավունքը և այն ամենը, ինչը կարող է կապված լինել նրա հետ: Տվյալ առարկայի մասին փիլիսոփայման որոշակիությունը նաև ենթադրում է առարկայի իմաստավորման համապատասխան մեթոդի գոյություն: Այլ կերպ ասած՝ «փիլիսոփայություն» բառն առաջին և երկրորդ հասկացություններում ունի տարբեր իմաստային կշիռներ, որ պետք է անպայման հաշվի առնել տեսական հետազոտության բնույթը որոշելիս:

Փիլիսոփայության մասին նշվածից կարելի է եզրակացնել, որ փիլիսոփայության մեթոդաբանությունը պետք է հասկանալ ոչ թե որպես հասարակական կամ կոնկրետ գիտական մակարդակի համեմատությամբ գիտելիքի կազմակերպման ինչ-որ ավելի բարձր մակարդակի եղանակ, այլ որպես սկզբունքորեն այլ ինտելեկտուալ միավորում: Դա նշանակում է, որ գիտական մտածողության համար սովորական համարվող մեթոդաբանությունները՝ հիմնված ճանաչողա-

³ Кузнецов, Кузнецова, Миронов, Момджян 2004, 10-11.

⁴ Մանրամասն տե՛ս Нерсисянц 2008, Ստեփանյան 2016:

կան գործընթացների սկզբունքային միատեսակության վրա, չի արտացոլում իրական իրավիճակը:

Մեթոդը պետք է համապատասխանեցված լինի առարկայի բնույթին: Եթե մեթոդաբանությունը համապատասխանում է առարկային, ապա կարող ենք ստանալ ոչ միայն մտքի որոշակի երևակայություն, այլև օբյեկտիվ և էական բնութագրեր ունեցող որևէ այլ բան: Գաղափարը բավականին պարզ է: Այնուամենայնիվ, համարժեքության սկզբունքի խախտումը ցանկացած տեսության և հատկապես սոցիալական տեսությունների բնագավառում հաճախ է հանդիպում: Այսպիսի փաստացի դրությունը պահանջում է մեթոդաբանության համարժեքության խնդիրների ավելի որոշակի դրվածք և, ամենայն հավանականությամբ, նաև որոշակի նոր լուծումներ:

Ակնհայտ է, որ մեթոդաբանության համարժեքության մասին հարցը չի վերաբերում նրանում պարունակվող հայեցակարգային գաղափարների համախմբին, քանի որ դրանք հնարավոր չէ վերացնել հետազոտության ցանկացած ընթացքի և անգամ հոգևոր դիրքորոշումներն արմատապես փոխելու դեպքերում⁵: Նրանք առարկայի իմացության պայմաններ են, սակայն ամենևին էլ չեն մարմնավորում զուտ ճանաչողական գործընթացը: Մեթոդաբանության համարժեքության խնդիրն ի հայտ է գալիս այն ժամանակ, երբ անդրադառնում ենք ճանաչողության սկզբունքների, մեթոդների և միջոցների ոլորտին, որոնք կոչված են բովանդակային առումով համալրելու որոշակի հայեցակարգային գաղափարները և ինտուիցիաները:

Համարժեք կլինի այնպիսի մեթոդաբանությունը, որը ոչ թե պարզապես թույլ է տալիս հետազոտել առարկան և ճանաչողության արդյունքները համաձայնեցնել ելակետային գաղափարների հետ, այլև ներկայացնել հենց առարկայի յուրօրինակությունը, ինչպես նաև նրա ըմբռնման ու կառուցման յուրօրինակությունը: Համարժեքը կլինի այն ճանաչողությունը, որի սկզբունքներն ու մեթոդները հատուկ են հենց տվյալ առարկային: Պատմականության սկզբունքը իրավունքի փիլիսոփայության համար առանձնահատուկ սկզբունք չէ. այդ սկզբունքի առումով փիլիսոփայությունը նման է սոցիոլոգիային և պատմական տեսությանը, ուստի տվյալ սկզբունքը չի տալիս իրավունքի զուտ փիլիսոփայական-իրավական ըմբռնումը: Երևույթի մեջ պատմականի ու տրամաբանականի միասնականության սկզբունքն⁶ ունի համապարփակ, «արտաառարկայական» բնույթ, իսկ դա նշանակում է, որ չի կարող ներկայացնել առանձին վերցված *իրավունք* երևույթը:

Ընդհանրապես, մեթոդի կամ սկզբունքի կիրառելիության մասին հարցը պետք է տարբերակել: Իրավաբանական տեսության ոլորտում հետազոտությունը սկսելիս սովորաբար նշում են դիալեկտիկական մեթոդի մասին, փիլիսոփա-

⁵ Принцип формального равенства и взаимное признание права 2016, 111-112.

⁶ Керимов 2001, 109-126.

յության մեջ շատ հաճախ օգտագործվում են պատմական և տրամաբանական մեթոդները: Անշուշտ, կոնկրետ առարկայի նկատմամբ կարելի է կիրառել գրեթե բոլոր մեթոդներն ու սկզբունքները և կարելի է ստանալ զանազան դրական կամ բացասական արդյունքներ: Կոնկրետ մեթոդաբանության այսպիսի «ամենակերությունը» բացատրվում է միասնականության ու իրականության պահերի ընդհանուր կապակցվածության վրա հիմնվող ճանաչողական դիրքորոշմամբ: Սակայն այս կամ այն տեսության ինքնուրույնությունն սկսվում է այն պահից, երբ այն անդրադառնում է հետազոտվող երևույթի առանձնահատկություններին:

Նշանակում է՝ առարկայի համընդհանուր բնութագրերն ի վիճակի չեն որևէ կերպ համալրելու իր էության մասին գիտելիքը և այդ պատճառով թույլ չեն տալիս լիովին հասնել ճանաչողական նպատակին:

Որևէ կոնկրետ տեսության պարագայում այս կամ այն մեթոդաբանական սկզբունքների ու մեթոդների տեղին լինելն այնքան էլ հստակ չէ: Միայն շատ հազվադեպ դեպքերում կարելի է միանշանակորեն պնդել, որ որևէ մեթոդ տեղին կամ ոչ տեղին է տվյալ տեսության մեջ: Սակայն ցանկացած կոնկրետ մեթոդաբանության մեջ հնարավոր է պարզել նաև միանգամայն հստակ սահմանները, որոնք չի կարելի անցնել: Այդ սահմանները որոշվում են ոչ միայն տեսության առարկայով, այլև տեսության բնույթով:

Իրավագիտակցության մեթոդաբանություններ

Ամենից առաջ խոսքը փիլիսոփայական, համագիտական և կոնկրետ գիտական մեթոդաբանությունների առանձնահատկությունների մասին է: Մասնավորապես անվիճելի է համարվում այն փաստը, որ դիալեկտիկական, լինելով առանձնահատուկ փիլիսոփայական մեթոդ, ցանկացած ոչ փիլիսոփայական տեսության համար չի կարող համարվել համարժեք, թեև գիտության մեջ ընդունված է այն որպես կոնկրետ հետազոտության առարկա նշելը: Բացառություն չէ նաև իրավաբանական տեսությունը: Շատ հաճախ հանդիպում ենք այն պնդմանը, որ դիալեկտիկական մեթոդը իրավաբանական հետազոտության համար անհրաժեշտ և պարտադիր մեթոդ է⁷: Սակայն այն կիրառվում է «իրավաբանորեն բեկված» և որոշակիացված տեսքով, ինչ-որ «իրավաբանական դիալեկտիկայի», այսինքն՝ միայն առանձնահատուկ իրավաբանական առարկային հատուկ դիալեկտիկայի ըմբռնման և արտահայտման տեսքով:

Տվյալ դեպքում ակնհայտ է դիալեկտիկայի փիլիսոփայական իմաստը չըմբռնելու փաստը: Դիալեկտիկան, համենայն դեպս, իրավաբանական տեսության համար սովորական այն նորոյա իմաստով, որը ձևավորվել է գերմանական փիլիսոփայական տեսության շրջանակում, ընդհանուր վերցված կենցաղի համապարփակ բնութագրերի արտահայտման և ինքնիրականացման մեթոդ է: Հենց մտածողության առարկան սկսում է հանդես գալ իր յուրահատկությամբ, փիլիսո-

⁷ Кузнецов, Кузнецова, Миронов, Момджян 2004, 174-175.

փայական վերլուծությունը դառնում է լոկ բարի ցանկություն: Փիլիսոփայության ոլորտում և միայն նրանում եզակին նույնական է համընդհանուրի հետ, ուստի այդ նույնականության ըմբռնման մեթոդաբանությունը չի կարող կիրառվել որևէ այլ կոնկրետ տեսության մեջ: Դա պատճառաբանվում է ոչ թե նրանով, որ այն սկզբունքորեն հնարավոր չէ ներառել ճանաչողության մեջ, այլ նրանով, որ այդ կիրառության գիտական հետևանքներն առանձնահատուկ չեն:

Տվյալ պնդումից չի հետևում, որ, օրինակ, սոցիալական փիլիսոփայությունը կամ իրավունքի փիլիսոփայությունն արդեն օժտված չեն այդպիսի հատկություններով, քանի որ դրանք որոշակի առարկայի՝ սոցիալական իրականության, իրավունք երևույթի նկատմամբ կիրառվող փիլիսոփայում են: Ե՛վ մեկ, և՛ մյուս դեպքում մենք գործ ունենք ունիվերսալության հետ. մի երևույթի, որը համարժեք է ամբողջությամբ վերցված իրականությանը և որպես այդ իրականության մասին գաղափար՝ տարբերվում է դրա առարկայական մարմնավորումից:

Ժամանակակից դիալեկտիկան աշխարհըմբռնման մեթոդաբանություն է⁸: Ներգրավված լինելով առարկայի կոնկրետության (առանձնահատկության) ըմբռնման գործընթացում՝ դիալեկտիկան դառնում է «անվանական»: Մի կողմից՝ ցանկացած որոշակի առարկա, գործընթաց, իրադարձություն ձեռք են բերում բնական կամ սոցիալական օրինաչափությունների համընդհանրության փաստացի հաստատումների իմաստ, դրանք ցուցադրում են մտահայեցողությունը, մյուս կողմից՝ առարկայի մասին գիտելիքի բովանդակության մեջ իրականության ներառումն ինքնին վկայում է այդ առարկայի էության ըմբռնման սահմանային խորության մասին: Սակայն հարկ է նշել, որ և՛ մեկը, և՛ մյուսը գիտական ճանաչողության պատրանքներ են:

Եթե կոնկրետ տեսությունը (այդ թվում՝ իրավաբանական տեսությունը) փորձում է իր առարկայի ճանաչողությանը պարտադրել կատեգորիալ մտածողություն, ապա այն վաղ թե ուշ վերածվում է անառարկայական դատարկախոսության, բառային «լարախաղացության», բառարվեստի, դառնում է իրականության խեղաթյուրում՝ առաջին հերթին:

Երկրորդ՝ հենց փիլիսոփայության ոլորտում ոչ համարժեք կլինեն այն բոլոր մեթոդներն ու սկզբունքները, որոնք կառուցվում են կոնկրետ առարկայի, երևույթի, գործընթացի հետ առարկայի, երևույթի, գործընթացի գաղափարների նույնականացման վրա: Կարելի է տարբեր կերպ մանրամասն ուսումնասիրել կոնկրետ ազգային իրավունքը, այն ուսումնասիրել առանձին երկրներում, նրա զարգացման տարբեր փուլերում, կարելի է հավաքել մարդկանց իրավական կյանքի վերաբերյալ վիթխարի փաստացի նյութ և այդպես էլ չհանգել այն գաղափարին, որը կլինեք ոչ թե նյութի ձևական-տրամաբանական ընդհանրացում, ոչ թե սահմանային-վերացական հասկացություն, այլ այդ փաստայնության համադրող հիմք, որն իրավական իմաստ կհաղորդեր յուրաքանչյուր առանձին փաստի,

⁸ Մանրամասն տե՛ս Социально-культурная природа познания 1991:

իրադարձության, գործընթացի⁹: Իրավունքի գաղափարը և՛ առկա է յուրաքանչ-յուր կոնկրետ երևույթում, և՛ հակադրվում է նրան, և՛ ճանաչողության արդյունք է, և՛ միշտ նախորդում է ցանկացած ճանաչողական գործողության:

Նշենք, որ փաստի, օրինակի, ճանաչողության էմպիրիկ բազայի դերը չի կարելի գերազնահատել առարկայի ըմբռնման և ցանկացած այլ տեսության մեջ: Առանց ելակետային գաղափարների որոշակի համախմբի՝ նրանք քիչ բան կարող են հավելել առարկայի մասին արդեն իսկ գոյություն ունեցող գիտելիքին: Եվ ընդհակառակը, առարկայի վերացական, տեսական վերլուծության մեթոդներն այնքան էլ էական չեն էմպիրիկ հետազոտությունների անցկացման համար: Էմպիրիկ ճանաչողության մեջ ընդհանրացումների, տեսական դրույթների դերը կարևոր է, և դեռևս մինչև վերջ հասկանալի չէ էպիստեմոլոգիական խնդիրը: Սակայն մեթոդաբանության համարժեքության խնդիրը պետք է հասկանալ ոչ միայն որպես այս կամ այն մեթոդների ու սկզբունքների կոնկրետ գործադրմամբ, այլև դրանց ներուժային ունակության յուրահատկությամբ: Միևնույն սկզբունքներն ու մեթոդները կարող են կիրառվել տարբեր տեսություններում, սակայն իրենց փոխալսմանավորվածություններով («ուղղահայաց»՝ որպես նրանց հիերարխիա, «հորիզոնական»՝ որպես նրանց համադրություն, կենտրոնացում) նրանք արտացոլում են կոնկրետ տեսության մեջ կիրառվող մեթոդաբանության առանձնահատկությունը:

Հենց դա էլ նրանց «կոնֆիգուրացիան» է: Այսպես, իրավաբանությունը կառուցվում է ձևական-տրամաբանական մոտեցման հետ համատեսական և կոնկրետ տեսական (պատմասոցիոլոգիական) մեթոդների համադրման վրա. իրավունքի փիլիսոփայության մեթոդաբանությունը համատեսական ճանաչողության մեթոդները կապում է բովանդակային տրամաբանության, դիալեկտիկայի հետ¹⁰:

Մի քանի արտահայտությունների օգնությամբ մեթոդաբանության առանձնահատկությունն արտահայտելու փորձերը, որպես կանոն, ավարտվում են անհաջողությամբ: Իսկ ի՞նչ կարող է պարզաբանել իրավաբանական գիտության մեթոդի, օրինակ, այսպիսի ձևակերպումը. դա իրավաբանական մեթոդ է, որն իրավաբանական ճանաչողության, իրավաբանական գիտելիքի ստեղծման և կազմակերպման եղանակ է: Միտքն առավելագույնս շրջահոսուն է և սկզբունքորեն ճիշտ, ուստի չի կարելի առարկել դրան: Սակայն այսպիսի նմուշի օրինակով առանց երկար մտածելու կարելի է տալ որևէ գիտության մեթոդի սահմանումը: Նաև պարզ է, որ մեթոդաբանության առանձնահատկությունը կարելի է արտահայտել ինչպես այն ամբողջությամբ վերցված նրա «կոնֆիգուրացիա» ներկայացնելու միջոցով, այնպես էլ նրա էական տարրերի հարաբերական ինքնուրույնության օգնությամբ:

Անշուշտ, ընտրված մեթոդաբանության ինտեգրող բնույթագրերի մասին հստակ պատկերացումը չի կարող օգնել կոնկրետ ճանաչողական գործընթացը վերստեղծելու կամ դրան գերազանցելու հարցում: Օրինակ՝ իրավագիտության

⁹ Малько, Трофимов 2017, 39-40.

¹⁰ Теория познания 1991.

տեսանկյունից և նրա սահմաններում իրավաբանական մեթոդի սահմանումը, որպես ճանաչողության եղանակ, հուշում է այն մասին, որ իրավագիտությունը տվյալ դեպքում իրականության արտացոլումն է՝ ըստ համապատասխան իրավական մտածողության և իրավական մշակույթի: Սակայն այդ կերպ ընկալվող իրավաբանական մեթոդաբանությունը, մեր կարծիքով, աղավաղում է օբյեկտը, պարտադրելով այնպիսի բովանդակություն և իմաստներ, որոնք ընդունակ չեն անհրաժեշտ ծավալով արտահայտելու իրավունքի բնույթն ու էությունը: Իսկապես, եթե բոլոր իրավաբանական գիտությունները ելնում են իրավունքի մեկ ընդհանուր հասկացությունից, ապա մեթոդաբանության առումով դրանք միմյանցից հնարավոր չէ տարբերել, և դրանք ինքնուրույն տեսություններ չեն: Այդ դեպքում դրանց կազմավորումն ամենևին էլ ճանաչողական գործընթաց չէ. այն միայն կազմակերպական ընթացակարգ է, որը հիմնվում է ձևական տրամաբանության պահանջների վրա: Սակայն դժվարությունը հենց այն է, որ, օրինակ, իրավունքի հասկացությունը և քաղաքացիական կամ քրեական իրավունքի հասկացությունը միայն ձևատրամաբանական իմաստով կարող են դիտարկվել որպես տեսակային կախվածության մեջ գտնվող հասկացություններ: Իրական ճանաչողական գործընթացում նրանք հանդես են գալիս որպես որակապես տարբեր իրականություններն արտացոլող հակառակ, ինքնուրույն հասկացություններ: Այդ հասկացություններից յուրաքանչյուրի պարագայում «իրավունք» բառը լոկ նույնական բառ է: Տվյալ հասկացությունների տեսակային կախվածությունն իրավաբանական մտածողության պատրանք է, սակայն այնպիսի պատրանք, որից իրավաբանական միտքն առանց իր բնույթը փոխելու չի կարող հրաժարվել:

Երբ իրավաբան-մեթոդաբաններն ամեն դեպքում սկսում են նկարագրել իրավաբանական մեթոդը, պարզվում է, որ, ընդհանուր առմամբ, այն առանձնահատուկ համագիտական մեթոդ է, և որ այլ գիտությունների մեթոդներն օգտագործվում են որպես իրավաբանական ճանաչողության եղանակներ ու հնարքներ: Օրինակ՝ պարզվում է, որ մոդելավորման կամ փորձի մեթոդները՝ որպես իրավաբանական մեթոդի բաղադրիչներ, իրավաբանական մոդելավորում և իրավաբանական փորձ են¹¹: Այլ կերպ ասած՝ մեթոդաբանության որոնման ամբողջ ընթացակարգը հղի է առարկայի առանձնահատկությունը նշելու միջոցով համագիտական կամ կոնկրետ գիտական մեթոդների պարզ վերանվանման վտանգով: Նշենք նաև այն մատրիցայի մասին, որն ավելի վաղ վերլուծել ենք, և որի արդյունավետությունը մեթոդաբանական խնդիրների լուծման համար արդեն գնահատել ենք:

Նշվածից հետևում է, որ մեթոդաբանության համարժեքության խնդիրը բավական արդիական է իրավաբանական տեսության համար: Չի կարելի տեսությունը համարել լիարժեք և համարժեք, եթե դրա մեթոդաբանությունը պարզաբանված չէ, և եթե առարկայի նկատմամբ առանձնահատուկ հայացքը որոշված չէ: Մասնավորապես, այս խնդիրը հնարավոր չէ վերացնել այն դեպքում, եթե

¹¹ Մանրամասն տե՛ս Правовые модели и реальность 2014.

մենք պարզապես նշենք որպես իրենց օբյեկտ իրավունքը դիտարկող տեսությունների բազմության ներքին միասնականության կամ էլ միջգիտակարգային հետազոտությունների անհրաժեշտության մասին:

Եզրակացություններ

Այսպիսով, ընդգծեցինք որպես իրավագիտակցության բնույթի, տրամաբանության ու առանձնահատուկ բովանդակության հայեցակետում իրավագիտակցություն երևույթի փիլիսոփայական-իրավական վերլուծությանը նախորդող փուլ դիտարկվող մեթոդաբանության խնդրի ուրվագծերը: Մեթոդաբանության կառուցվածքի և հիմնական տարրերի նկարագրության միջոցով, ըստ էության, որոշեցինք և՛ փիլիսոփայական-իրավական մեթոդաբանության, և՛ կոնկրետ մեթոդաբանությունների նպատակաուղղված ու որակյալ մշակման ուղիները և եղանակները: Տվյալ խնդրի գործում որոշիչ դերը պետք է պատկանի հենց փիլիսոփայությանը, որն այդ դեպքում դիտարկվում է որպես մեթոդաբանական մտածողության ռեֆլեքսիա:

Գրականություն

- Գևորգյան Հ.Ա., Բաղդասարյան Վ.Խ. 2015, Տրամաբանություն, Երևան, «Էդիթ Պրինտ», 271 էջ:
 Ստեփանյան Հ.Մ. 2016, Իրավունքի փիլիսոփայություն, Երևան, «Գիտություն», 700 էջ:
 Керимов Д.А. 2001, Методология права, 2-е изд., Москва, «Аванта+», 560 с.
 Кузнецов В.Г., Кузнецова И.Д., Миронов В.В., Момджян К.Х. 2004, Философия. Учебник, Москва, «ИНФРА-М», 519 с.
 Малько А.В., Трофимов В.В. 2017, Правовая жизнь общества как объект теории права: к постановке проблемы, «Государство и право», N 5, Москва, с. 39-40.
 Нерсесянц В.С. 2008, Философия права, Москва, «Норма», 848 с.
 Правовые модели и реальность 2014, Монография, О.А. Акопян, Н.В. Власова, С.А. Грачева и др.; отв. ред. Ю.А. Тихомиров, Е.Е. Рафалюк, Н.И. Хлуденева, Москва, Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации, «ИНФРА-М», 280 с.
 Принцип формального равенства и взаимное признание права 2016, Москва, «Проспект», 208 с.
 Теория познания 1991, Социально-культурная природа познания, в 4 томах, т. 2, Москва, «Мысль», 478 с.
 Тихомиров Ю.А. 2015, Право: прогнозы и поиски, Москва, «ИНФРА-М», 240 с.

ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՈՒ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՊԸ ԻՐԱՎԱԳԻՏԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ԵՎ ԷՆՈՒԹՅԱՆ ՃԱՆԱԶՈՐՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴՐՈՒՄ

Ամալյա Հարությունյան

Ամփոփում

Գիտության բնագավառում առարկան մեթոդի համեմատությամբ ունի առաջնային նշանակություն: Գիտությունը միշտ առարկայական է, իսկ առարկան հանդես է գալիս որպես ճանաչողական խնդիր: Իսկ մեթոդաբանությունը զբաղվում է ճանաչողության կազմակերպման ձևերի դիտարկմամբ և առարկայի մասին գաղափարի բովանդակության

հետ այդ ձևերի կապի որոշմամբ: Մեթոդաբանական մտածողությունը ոչ թե առարկայական, այլ կառուցաձևավորող մտածողություն է: Մեթոդաբանության համարժեքության խնդիրը պետք է հասկանալ ոչ միայն որպես այս կամ այն մեթոդների ու սկզբունքների կոնկրետ գործադրմամբ, այլև դրանց ներուժային ունակության յուրահատկությամբ: Միևնույն սկզբունքներն ու մեթոդները կարող են կիրառվել տարբեր տեսություններում: Ինչ վերաբերում է իրավունքի փիլիսոփայությանը, ապա այն ունի իր առարկան, և այդ առարկայի դերում հանդես են գալիս իրավունքը և այն ամենը, ինչը կարող է կապված լինել դրա հետ:

Բանալի բառեր՝ իրավագիտակցություն, փիլիսոփայություն, իրավունքի փիլիսոփայություն, մեթոդաբանություն, օբյեկտիվացում, մեթոդաբանական մտածողություն, կառուցաձևավորող մտածողություն:

СВЯЗЬ ПРЕДМЕТА И МЕТОДОЛОГИИ В ВОПРОСЕ ПОЗНАНИЯ ПРИРОДЫ И СУЩНОСТИ ПРАВОСОЗНАНИЯ

Амалия Арутюнян

Резюме

Предмет в науке играет первостепенную роль в сравнении с методом. А методология определяет связь форм познания с содержанием представления о предмете. Методологическое мышление не предметное, а конструктивное мышление. Под проблемой методологической эквивалентности следует понимать не только конкретное применение того или иного метода и принципа, но и специфику их потенциала. Одни и те же принципы и методы могут применяться к разным теориям. Что касается философии права, то она имеет свой предмет, ролью которого является все, что может быть с ней связано.

Ключевые слова – правосознание, философия, философия права, методология, объективация, методологическое мышление, конструктивное мышление.

THE CONNECTION BETWEEN THE SUBJECT AND THE METHODOLOGY IN RECOGNIZING THE NATURE AND ESSENCE OF LEGAL CONSCIOUSNESS

Amalya Harutyunyan

Abstract

In the field of science the subject is of primary importance compared to the method. Science is always objective, and the subject acts as a cognitive problem. And the methodology deals with the observation of the forms of cognition, by determining the connection of those forms with the content of the idea about the subject. Methodological thinking is not objective, but constructive thinking. The issue of methodological adequacy should be understood not only as the concrete application of this or that method and principle, but also as the uniqueness of their potential ability. The same principles and methods can be applied to different theories. As for the law of philosophy, it has its own subject. The law and everything that can be connected with it act in the role of that subject.

Key words – legal consciousness, philosophy, philosophy of law, methodology, objectification, methodological thinking, constructive thinking.